

2021

M.A. (Economics) Third Semester
MAECO-303 & 304 [Opt. (vii)]: Economics of Population
(In all mediums)

Time allowed: 3 Hours

Max. Marks: 80

NOTE: Attempt five questions in all, including Question No. I which is compulsory and selecting one question from each Unit.

x-x-x

I. Answer any ten of the following in about 25-30 words each:-

- a) Define optimum population.
- b) What do you mean by population dynamics?
- c) Define age structure.
- d) Define mortality differential.
- e) What is meant by age-specific mortality?
- f) Define gross reproduction.
- g) What do you mean by immigrant?
- h) Define migration destination.
- i) Define population policy?
- j) Define sample registration?
- k) What is meant by census procedure?
- l) What do you mean by demographic dividend?
- m) Define vital registration.
- n) Define rapid household survey.
- o) Define brain drain.

(10x2)

UNIT – I

II. Optimum population theory is an improvement over earlier theories of population. Do you agree? Give superiority of optimum population theory. (15)

III. Population poses limits to economic growth and also considered as an ultimate source of development. Elaborate the statement in the context of India by citing suitable examples. (15)

UNIT – II

IV. Population aging has been an emerging demographic phenomenon in developing countries including India. Do you agree? Suggest some policy measures to address population aging in developing countries. (15)

V. Age-specific mortality differentials are sharp in Indian states. Do you agree? Suggest some policy measures to reduce age-specific mortality differentials in India. (15)

UNIT – III

VI. International migration from states like Punjab is very high in recent years. Do you agree? What are demographic implications of this trend on future economic growth of Punjab? (15)

VII. Labour migration has increased from poverty stricken states of India over the period. Do you agree? Suggest policy measures to minimize inter-state migration. (15)

UNIT – IV

VIII. India's youth population has been estimated to surge rapidly in the next decade. List its socio-economic implications. (15)

IX. India has failed to provide basic civic amenities and a decent living to its growing population. Comment. Suggest alternative population measures to enhance economic welfare. (15)

x-x-x

(Hindi and Punjabi versions enclosed)

P.T.O.

(2)

ਨੋਟ: ਕਿਹੜੀ ਪਾਞ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਦੇਂ। ਪ੍ਰਤਿਯੇਕ ਭਾਗ (1-4) ਦੇ
 ਏਕ-ਏਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਾ ਚਯਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ-1 ਅਨਿਵਾਰਯ ਹੈ।

- *_ *_ *-

1. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਮੇਂ ਸੇ ਕਿਹੜੀਂ ਦਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਕਾ ਉਤਰ 25-30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੇਂ
 ਦੇ:-

- (ਕ) ਫ਼ਤਮ ਜਨਸੰਖਯਾ ਕੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।
- (ਖ) ਜਨਸੰਖਯਾ ਕੀ ਗਤਿਸ਼ੀਲਤਾ ਸੇ ਆਪਕਾ ਕਯਾ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਹੈ?
- (ਗ) ਆਯੁ ਸੰਰਚਨਾ ਕੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।
- (ਘ) ਮ੍ਰਤ੍ਯੁ ਦਰ ਕੋ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
- (ਙ) ਆਯੁ-ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਮ੍ਰਤ੍ਯੁ ਦਰ ਸੇ ਕਯਾ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਹੈ?
- (ਚ) ਸਕਲ ਪ੍ਰਜਨਨ ਕੋ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
- (ਛ) ਅਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸੇ ਆਪਕਾ ਕਯਾ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਹੈ?
- (ਜ) ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸਥਾਨ ਕੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।
- (ਝ) ਜਨਸੰਖਯਾ ਨੀਤਿ ਕੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।
- (ਞ) ਨਮੂਨਾ ਪੰਜੀਕਰਨ ਕੋ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
- (ਟ) ਜਨਗਣਨਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਯਾ ਸੇ ਕਯਾ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਹੈ?
- (ਠ) ਜਨਸਾਖਿਯਕੀਯ ਲਾਭ ਕਾ ਕਯਾ ਸਤਲਬ ਹੈ?
- (ਡ) ਸਹਤ੍ਵਪੂਰਨ ਪੰਜੀਕਰਨ ਕੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।
- (ਢ) ਤੇਜੀ ਸੇ ਖੋਲ੍ਹੇਲ੍ਹ ਸਰਵੇਖਣ ਕੋ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
- (ਣ) ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਪਲਾਯਨ ਕੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।

ਭਾਗ-1

2. ਫ਼ਤਮ ਜਨਸੰਖਯਾ ਸਿਧਾਂਤ ਜਨਸੰਖਯਾ ਕੇ ਪਹਲੇ ਕੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਪਰ ਸੁਧਾਰ
 ਹੈ। ਕਯਾ ਆਪ ਸਹਮਤ ਹੈ? ਫ਼ਤਮ ਜਨਸੰਖਯਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕੀ ਸ਼੍ਰੇਫ਼ਤਾ
 ਬਤਾਏ।
3. ਜਨਸੰਖਯਾ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕੋ ਸੀਮਿਤ ਕਰਤੀ ਹੈ ਔਰ ਇਸੇ ਵਿਕਾਸ ਕਾ
 ਏਕ ਅੰਤਿਮ ਸ੍ਰੋਤ ਭੀ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਕੇ ਸੰਦਰਭ ਮੇਂ ਉਪਯੁਕਤ
 ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਕਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਕਰ ਕਥਨ ਕੋ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ।

ਭਾਗ-2

4. ਭਾਰਤ ਸਹਿਤ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਮੇਂ ਜਨਸੰਖਯਾ ਉਮਰ ਬਢਨੇ ਕੀ ਏਕ ਉਭਰਤੀ
 ਹੁੰਦੀ ਜਨਸਾਖਿਯਕੀਯ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਕਯਾ ਆਪ ਸਹਮਤ ਹੈ? ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ
 ਮੇਂ ਜਨਸੰਖਯਾ ਕੀ ਉਮਰ ਬਢਨੇ ਕੋ ਧਯਾਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕੁਝ
 ਨੀਤਿਗਤ ਉਪਾਯਾਂ ਕਾ ਸੁਝਾਵ ਦੇ।
5. ਆਯੁ-ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਮ੍ਰਤ੍ਯੁ ਦਰ ਭਾਰਤੀਯ ਸੂਚੀ ਮੇਂ ਤੇਜ਼ ਹੈ। ਕਯਾ ਆਪ ਸਹਮਤ
 ਹੈ? ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਆਯੁ-ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਮ੍ਰਤ੍ਯੁ ਦਰ ਕੋ ਕਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕੁਝ
 ਨੀਤਿਗਤ ਉਪਾਯਾਂ ਕਾ ਸੁਝਾਵ ਦੀਜ਼ਿਏ।

ਭਾਗ-3

6. ਹਾਲ ਕੇ ਵਰ੍ਹੇ ਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਜੈਸੇ ਰਾਜਯਾਂ ਸੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀਯ ਪ੍ਰਵਾਸ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕ
 ਹੁਆ ਹੈ। ਕਯਾ ਆਪ ਸਹਮਤ ਹੈ? ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਭਵਿੱਖ ਕੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ
 ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਵ੍ਰਤਿ ਕੇ ਜਨਸਾਖਿਯਕੀਯ ਨਿਹਿਤਾਰਥ ਕਯਾ ਹੈ?
7. ਇਸ ਅਵਧਿ ਮੇਂ ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਗਰੀਬੀ ਸੇ ਤ੍ਰਸਤ ਰਾਜਯਾਂ ਸੇ ਸ਼ਰਮ ਕਾ ਪਲਾਯਨ ਬਢਾ
 ਹੈ। ਕਯਾ ਆਪ ਸਹਮਤ ਹੈ? ਅੰਤਰ-ਰਾਜਯ ਪ੍ਰਵਾਸ ਕੋ ਕਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ
 ਨੀਤਿਗਤ ਉਪਾਯਾਂ ਕੇ ਸੁਝਾਵ ਦੀਜ਼ਿਏ।

ਭਾਗ-4

8. ਅਗਲੇ ਦਸ਼ਕ ਮੇਂ ਭਾਰਤ ਕੀ ਯੁਵਾ ਆਬਾਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਸੇ ਬਢਨੇ ਕਾ ਅਨੁਮਾਨ
 ਲਗਾਯਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਸਾਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਨਿਹਿਤਾਰਥਾਂ ਕੋ ਸੂਚੀਬਢ ਕਰੋ।
9. ਭਾਰਤ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੁਵਿਧਾਏਂ ਔਰ ਅਪਨੀ ਬਢਤੀ ਆਬਾਦੀ ਕੇ ਲਿਏ
 ਏਕ ਸਭਯ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਵਿਫਲ ਰਹਾ ਹੈ। ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਜ਼ਿਏ।
 ਆਰਥਿਕ ਕਲਯਾਣ ਕੋ ਬਢਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਵੈਕਲਿਪਕ ਜਨਸੰਖਯਾ ਉਪਾਯਾਂ ਪਰ
 ਸੁਝਾਵ ਦੀਜ਼ਿਏ।

- *_ *_ *-

(3)

ਨੋਟ: ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਭਾਗ (1-4)
 ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਰਿਆਂ
 ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।

- *_ *_ *-

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਦਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 25-30
 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:-

- (ੳ) ਸਰਵੋਤਮ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰੋ
- (ਅ) ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
- (ੲ) ਉਮਰ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।
- (ਸ) ਮੌਤ ਦਰ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
- (ਹ) ਉਮਰ-ਖਾਸ ਮੌਤ ਦਰ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ?
- (ਕ) ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਜਨਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।
- (ਖ) ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
- (ਗ) ਮਾਈਗ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੋ।
- (ਘ) ਆਬਾਦੀ ਨੀਤੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰੋ?
- (ਙ) ਨਮੂਨਾ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ?
- (ਚ) ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ?
- (ਛ) ਡੈਮੋਗ੍ਰਾਫਿਕ ਲਾਭਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
- (ਜ) ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।
- (ਝ) ਤੇਜ਼ ਘਰੇਲੂ ਸਰਵੇਖਣ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।
- (ੳ) ਹੋਣਹਾਰ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।

ਭਾਗ-1

2. ਸਰਵੋਤਮ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਸੁਧਾਰ ਹੈ।
 ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ? ਸਰਵੋਤਮ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਦੱਸੋ।
3. ਆਬਾਦੀ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸਰੋਤ
 ਵਜੋਂ ਵੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਚਿਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ
 ਬਿਆਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿਓ।

ਭਾਗ-2

4. ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਉਮਰ ਇੱਕ ਉਭਰ ਰਹੀ
 ਜਨਸੰਖਿਅਕ ਵਰਤਾਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ? ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ
 ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨੀਤੀਗਤ ਉਪਾਵ ਸੁਝਾਓ।
5. ਉਮਰ-ਖਾਸ ਮੌਤ ਦਰ ਅੰਤਰ ਭਾਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਅੱਗੇ ਹੈ? ਕੀ
 ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ? ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਮਰ-ਸੰਬੰਧੀ ਮੌਤ ਦਰ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ
 ਕੁਝ ਨੀਤੀਗਤ ਉਪਾਵ ਸੁਝਾਓ।

ਭਾਗ-3

6. ਤਤਕਾਲੀਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਰਗੇ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਪਰਵਾਸ
 ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ? ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਭਵਿੱਖ
 ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਜਨਸੰਖਿਅਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਨ?
7. ਇਸ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗਰੀਬੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਕਿਰਤ ਪਰਵਾਸ
 ਵਧਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ? ਅੰਤਰ-ਰਾਜ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ
 ਨੀਤੀਗਤ ਉਪਾਵ ਸੁਝਾਓ।

ਭਾਗ-4

8. ਅਗਲੇ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਾਧਾ ਹੋਣ
 ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਸੂਚੀ
 ਬਣਾਓ।
9. ਭਾਰਤ ਆਪਣੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
 ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਟਿੱਪਣੀ। ਆਰਥਿਕ ਭਲਾਈ ਨੂੰ
 ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਉਪਾਵਾਂ ਸੁਝਾਓ।

- *_ *_ *-